

Etik ve Siyaset Temelinde Ütopya ve Distopyalar*

Utopias and dystopias based on ethics and politics

ÖZET

Siyaset felsefesi alanında, farklı dönemlerdeki düşünürler ütopya ve distopyaları çeşitli bakış açılarıyla ele almışlardır. Ütopya ve distopyalar, toplumların var olan düzenine göre şekillenir; ütopyalar olumlu ve mükemmel bir dünyayı, distopyalar ise olumsuz ve kötümserliği ifade etmektedir. Bu çalışma, ütopya ve distopyaları etik ve siyaset felsefesi perspektifinden değerlendirilerek, distopyaların toplumsal gerçeklikle olan ilişkisini incelemektedir. Toplumsal yapıda ki yoğun değişimler, kuralların ve değerlerin zayıflamasına yol açmıştır. Distopyalar bu zayıflamanın yansıması olarak ele alınırken, ütopyalar gerileme halindeki topluma alternatif tahlil sunmaktadır. Ütopya ve distopyaların ortaya koyduğu argümanlar sorgulayıcı bir bakışla incelenmiştir. Bu çalışmanın temel argümanı, en yüksek ahlaki değerlerin yaşandığı toplum ile değerlerin anlamını kaybettiği toplum arasındaki etik farkın, ütopya ve distopyada özgürlük, adalet ve eşitlik sorunlarını bağımsız bir şekilde ortaya koyduğudur. Özgürlük, adalet ve eşitlik sorunları etik ve siyaset perspektifinden ayrı ayrı incelenmiş; kapsamlı bir literatür taramasıyla konular sistematik olarak incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ütopya, distopya, etik, siyaset felsefesi, toplumsal değerler, adalet, eşitlik, özgürlük.

ABSTRACT

In the field of political philosophy, thinkers from different periods have addressed utopias and dystopias from various perspectives. Utopias and dystopias are shaped according to the existing social order; utopias express a positive and perfect world, while dystopias express negativity and pessimism. This study evaluates utopias and dystopias from the perspective of ethics and political philosophy, examining the relationship of dystopias with social reality. Intense changes in the social structure have led to the weakening of rules and values. While dystopias are considered as a reflection of this weakening, utopias offer an alternative analysis to a society in decline. The arguments put forward by utopias and dystopias have been examined from a questioning perspective. The fundamental argument of this study is that the ethical difference between a society where the highest moral values are experienced and a society where values have lost their meaning independently poses the problems of freedom, justice, and equality in utopias and dystopias. Problems of freedom, justice, and equality have been examined separately from the perspective of ethics and politics; The topics were systematically examined through a comprehensive literature review.

Keywords: Utopia, dystopia, ethics, political philosophy, social values, justice, equality, freedom.

GİRİŞ

Antik çağlardan itibaren filozoflar, içinde bulundukları toplumların yönetimindeki tutarsızlıkları ve aksaklıkları eleştirel bir bakış açısıyla ele almışlardır. Bu tutarsızlıklara karşılık ideal bir toplum tasarımı ileri sürmüşlerdir. Ütopya kavramı, 1516'da Thomas More aracılığıyla tasarlanan *Utopia* adlı yapıtla ilk kez sistematik olarak tanımlanmıştır. More'un yapıtı, ütopya kavramının literatürde yerleşmesine katkı sağlamış ayrıca toplumsal ve felsefi tartışmalarda temel anlam haline gelmiştir (Erkmen, 2008: 1). More'un düşünsel dünyası, Rönesans'ın etkisi altında şekillenmiştir. Ayrıca Eski Yunan kökenlerine yöneliş, yenilik ve ahlakın felsefi mesele olarak ortaya çıkışı, onun düşüncesinin temelinde yer almaktadır (More, 2011: 5). More'un Utopia ismi, Yunanca ou (yok) ve topos (yer) sözcüklerinden türetilmiş, "hiçbir yer" anlamını ifade etmektedir. More, kelimenin söylenişinden hareketle Eutopia formunu da sunmuştur. Eutopia "iyi yer" ve "mutlu devleti" sunmaktadır. Bu doğrultuda eser hem gerçekleşmesi mümkün olmayan hem de ideal bir devleti tasvir etmektedir (Campanella, 2016: 17-18).

Ütopya, hümanizmin yansıması olarak Orta Çağ'dan ayırışmanın sembolüdür. Orta Çağ'da Kilise'nin baskısı ve bireylerin doğuştan kötü ve kusurlu oldukları inancı hâkimdi. More ise *Ütopya* yapıtında bireylerin iyi yaratıldığını ve hakikatli bir toplumda mükemmelliğe ulaşabileceklerini vurgulamıştır. Modern Çağ'ın

Büşra Çorman¹
Sema Önal²

How to Cite This Article

Çorman, B. & Önal, S.
(2026). Etik ve siyaset
temelinde ütopya ve
distopyalar. *International
Social Mentality and
Researcher Thinkers Journal*,
(Issn:2630-631X) 12(1), 103-
108. DOI:
<https://doi.org/10.5281/zenodo.18405655>

Arrival: 07 October 2025

Published: 28 January 2026

Social Mentality And
Researcher Thinkers is
licensed under a Creative
Commons Attribution-
NonCommercial 4.0
International License.

* Bu makale, Büşra ÇORMAN tarafından Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ana bilim dalında hazırlanmakta olan, "Etik ve Siyaset Temelinde Ütopya ve Distopyalar" adlı yayınlanmamış yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

¹ Yüksek Lisans Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Felsefe Bölümü, Kırıkkale, Türkiye. ORCID: 0009-0006-0289-3799.

² Prof. Dr., Kırıkkale Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Felsefe Bölümü, Kırıkkale, Türkiye. ORCID: 0000-0002-9882-0925.

başlarında, Rönesans'ın tesiriyle şekillenen Ütopya, bireylerin mutluluğunu bu dünyada gerçekleştirme arzusu olarak görülmektedir (Akdeniz, 2019: 29). Ütopya'da mutluluk, yalnızca başkalarına yararlı olmakla değil, kişisel özgürlüğün korunmasıyla sağlanır. More, erdemli bireylerin krala adalet ve ahlak çerçevesinde rehberlik yapması gerektiğini savunur. Kral, toplumun iyilik ve kötülük ölçütlerini belirleyen tek otoritedir (More, 2011:114). Bu durum, Platon'un *Devlet*'inde öne çıkan toplumsal bütünlük anlayışıyla paralellik göstermektedir. Mutlak mutluluk, insanların toplumsal uyum içinde olduğu bir düzenle mümkündür. More, ütopyasında tüm fertlerin iş, eğitim ve dini yaşantı açısından eşit fırsatlara sahip olduğu ve mülk ile konutların ortak kullanımında olduğu bir düzen öngörmüştür (Kavas, 2020: 8). Kişisel mülkiyetin hâkim olduğu ve tüm değerlerin metalaştığı bir sosyal yapıda, eşitlikçi ve refah dolu bir düzenin sağlanmayacağını savunan More, toplumsal kötülüklerin ve haksızlıkların kaynağını kişisel mülkiyete bağlamaktadır. Ona göre mülkiyetin varlığı sürdükçe, yoksulluk, sıkıntı ve zulüm toplumsal düzeyde kaçınılmaz olacaktır (More, 2011: 125). Ütopyasında kapalı devlet yapısını kurgulayarak, bireyin devlet istikrarını korumada bir araç olarak rol almasını öngörür. Kişisel mülkiyeti kaldırmasıyla toplumsal eşitlik ve kolektivist düzeni merkezileştirir (Bloch, 2007: 624).

More'un *Ütopyasının* yayımlanmasından seksen altı yıl sonra Tommaso Campanella benzer bir düşünsel çerçevede geliştirdiği Güneş Ülkesi eserini kaleme almıştır. Platon ve More'un ütopyalarından ekilenmiş olan Campanella eserini Cenevizli Kaptan ve Hospitalier Tarikatının lideri arasındaki diyaloglar biçiminde kurgulamıştır. Özgün adı *Solis* olan *Güneş Ülkesi*, bilim ve akıl temelli bir ütopya olarak ön plana çıkar. Ancak eserdeki yönetim biçimi teorik bir karakter taşır ve bu yönüyle diğer ütopyalardan farklılaşır. Campanella'nın dini inançları, ütopyasında ortaya koyduğu devlet yapısına doğrudan yansımaktadır (Erken, 2022: 29). Ayrıca eserde kişisel mülkiyet, More'un *Ütopya*'sında olduğu gibi kaldırılmıştır (Campanella, 2016: 52). *Güneş Ülkesi*'nde kişisel mülkiyetin kaldırılması yalnızca ekonomik alanla sınırlı kalmaz. Ortak mülkiyet anlayışı aile kurumuna kadar uzamaktadır. Bu bağlamda çocuklar toplumsal bütünlüğün bir parçası olarak görülmektedir. Toplumsal düzeni korumak için onların eğitim ve gelişimlerinin devletin temel sorumluluklarından biri olduğu ifade edilir. Campanella'ya göre bu sorumluluk, bireyler yerine toplumun ortak iradesiyle yerine getirilmelidir (Campanella, 2016: 50-51). Böylece *Günel Ülkesi*, sosyalizmin kökenini oluşturan bir ütopya olarak, iki yüzyıl sonrasında gelişecek sosyalist fikirler üzerinde etkili olmuştur. More'un *Ütopya*'sında toplumsal öncelik, temel gereksinimlerin sağlanmasıdır. Bu doğrultusunda bireyler günde altı saat çalışır. Güneş Ülkesi'nde ise çalışma süresi günde yalnızca dört saat olup bireyler geriye kalan vakitlerini bedensel ve sanatsal etkinliklerle değerlendirirler (Kavas, 2020: 55).

Ütopyalar genel olarak iki ana kategoriye ayrılır; birinci tür, ideal düzen ütopyalarıdır. Bunlar gerçekleşmesi istenilen toplumu sunmaktadır. İkinci tür ise korku ütopyalarıdır. Mevcut sapmaların sürmesi halinde ortaya çıkacak olası sonuçları tasmin eder. Bununla birlikte ütopyalar, ideolojik bakış açısına göre de incelenebilir. Sol ya da sosyalist ütopyalar kapitalizme bir seçenek olarak ideal toplum biçimleri ortaya koymaktadır. Sağ ütopyalar ise önderler ya da filozofların öncülüğünde yönetilen düzeni tasvir ederek ulusu ve mevcut toplumu idealize etmektedir (Cevizci, 2014: 437). Ütopya konusunda Kumar şunları belirtir:

"Ütopyada düzen ihtiyacı ile özgürlük arzusu, geniş ölçekli merkezileşmiş örgütlenmenin avantajları ile yerel özerklik ve bireysel yaratıcılık talepleri arasında genellikle çatışma halindeki çekişmeyi içermektedir. Elbette ki ütopya imkânsız başarmak, bu çelişkileri aşmak ister. Böylece, mantıksal sonucuna ve son ucuna kadar şu ya da bu ilkeyi izlemenin bedelini ortaya çıkarır. Ütopyayı değerli kılan şeylerden biri de budur. Aslında başlıca öğretici faydalarından biri, modern toplumun ikilemlerini çözme girişimindeki bu idealizmi nedeniyle, ikilemleri çok canlı ve etkileyici bir biçimde betimlemesidir. Dahası kendi tarihi siyasi tartışmaya esaslı bir katkıdır. Çünkü ütopya, birbirine rakip ütopyalar üretmekle kalmıyor, vaat ettiği uzlaşmaya şiddetle meydan okuyan, diyalektik ve yine tek yanlı karşıtı olan karamsar anti- ütopyayı da ayağa kaldırıyor" (Kumar, 2005: 84).

Ütopyacı düşünce ilk bakışta sadece geleceğin toplumlarını şekillendirmeyi amaçlıyor olarak algılansa da birçok ütopya esasen bugünü daha adaletli, eşitlikçi ve güvenilir kılmayı hedefler. Bu yönüyle ütopyalar hem dönüştürücü hem de modern bir perspektif ortaya koymaktadır. Özellikle Rönesans dönemine ait ütopyalarda, ütopyik toplumlar dış dünyadan izole edilmiş gibi görünse de zaman ve yer açısından gerçek dünyaya paralel bir boyutta konumlanır. Bu durum *Nous Mundus*'ta tasarlanan toplumların dış dünyadan farklı görünmelerine rağmen gerçek dünyaya yakın olmalarıyla benzerlik gösterir. Ütopyalar, iyinin ve hakikatin yollarını gösteren bir rehber olarak insan hayatını tüm nitelikleriyle kapsar. Engels'in *Ütopyik Sosyalizm ve Bilimsel Sosyalizm* adlı eserinde *"Bütün toplumsal değişmelerin ve politik devrimlerin ereksel nedenleri, insanların kafalarında, insanların sonsuz gerçeği ve adaleti daha iyi kavramalarında değil, ama üretim ve değişim tarzlarındaki değişimlerde aranmalıdır"* diyerek toplumsal değişimi kavramak için insan düşüncesinden ziyade tarihsel ve ekonomik ilerleyişe bakmak gerektiğini ifade etmektedir (Campanella, 2016: 19-20).

Ütopyalarda devlet, toplumun ahlaki düzenine hâkim olma ve gözetme işleviyle başlıca bir otorite olarak konumlandırılmıştır. Farklı devirdeki ütopyalar, dönemin politik, iktisâdî ve kültürel koşullarına bağlı olarak çeşitli yönetim şekilleri tasvir eder. Örneğin, demokrasiyle yönetilen bir devirde Platon, hocası Sokrates’in idamının ardından aristokratik bir ütopya tasarlamaya yönelmiştir. Buna rağmen yönetim şekilleri değişse de yöneticiler ile toplum gelenek ile adetlerin biçimlendirdiği ölçüde ahlaklı olmuştur (Akdeniz, 2019: 10).

Platon *Devlet* adlı yapıtında, ahlak ve siyasetin birbirini tamamlayan bir sistem olduğunu ifade etmektedir. Eşitlikçi bir toplumun var olabilmesi için bireyler arasındaki iş bölümüne dikkat çeker. İş bölümü, her şahsın kendi alanında uzmanlaşmasını sağlayarak toplumsal çalışmaların daha akılcı yürütülmesine ve refahın artmasına olanak tanır. Birey sadece şahsı menfaati için değil, toplumun menfaatini gözettiğinde, düzenli ve makul bir toplumun oluşmasına yol açmaktadır (Platon, 2014: 126). Bu bağlamda fikirler yaşam şartlarına göre değer kazanır. Özerklik ve özür irade hem bireysel hem de düşünsel olarak yaşam içinde şekillenir. Özgürlük, toplumsal dengeyi gerektirir. Bu durum bireysel sınırları aşarak toplumsal ve politik bir boyut kazanır. Sonuç olarak yaşamın değeri, özgürlük ve bütünlüğün eş zamanlı olarak etkinleştirilmesiyle yükselir (Kılıç, 2022: 12). İnsanın mükemmelliğe ulaşması tek başına değil, bir toplumun parçası olduğunda gerçekleşmektedir (Farabi, 2001: 107).

Ütopya kavramı, belirli tarihsel ve kültürel durumlarda ortaya çıkar ve bu durumlara göre anlamı değişir. Buna karşın ütopyalarda bazı ortak düşünceler bulunsa da evrensel ve zamandan bağımsız bir tasvire imkân yoktur. Zaman ve mekân farklılıkları, ütopyaların karakterini belirlemede önemli rol oynamaktadır (Kumar, 2005: 57). Ütopya yetersizlikleri tamamlamak ve toplumsal hakikati beklenmedik formatlara dönüştürmek amacıyla ortaya çıkar. Ancak tarihsel koşullara tâbi olmasına karşın nadir hususlarda tarih dışı bir bakış sunmaktadır. Bu da siyasetten kaçınırken bireysel düş gücüne bağımlı kalması nedeniyle bir paradoks yaratır (Jameson, 2005: 64).

17. yüzyılın son dönemlerine kadar, More’un tesiriyle yazılan ütopya metinlerinde bireysel arzular arka planda kalırken, toplumun gereksinimleri öncelik taşımaktaydı. Dolayısıyla mal varlığı şahsî değil, ortak kullanım prensibine dayanıyordu. Fransız Devrimi’nin etkisiyle ideal devlet anlayışı İngiltere’den Fransa’ya taşınmıştır. Denis Veiras ve Fenelon’un eserleri More’un tesirlerini yansıtırken, Rousseau’nun *Discourses on the Origins of Inequality* tesirindeki Restif de la Bretonne’un ilkel toplum ütopyalarına yenilik getirmiştir. Swift’in Gulliver’in Gezileri Fransa’daki düşsel yolculuk ütopyalarına öncülük etmiştir (Kumar, 2005: 91).

19. yüzyılın sonunda ütopyacı perspektif, kişisel mutluluk ve toplumsal menfaat arasındaki gerginlik nedeniyle dönüşüme uğramış. Kimi ütopyalar bireyler için umut yerine kaygı ve endişe yaratmıştır. Ütopya kuramcılarının ideallerini hayata geçirme çabaları, kimi baskıcı yönetimlerin ortaya çıkmasına yol açtığı gibi toplumsal kaygıları derinleştirmektedir. 20. yüzyılda, İkinci Dünya Savaşı’nın ve atom bombasının neden olduğu yıkım, distopyaların kötümser ve umutsuz atmosferini kuvvetlendirmiştir. Distopyalarda aynı ütopyalar gibi dönemin tarihsel ve toplumsal durumlarından etkilenecek ortaya çıkmaktadır. Bu eserlerde işsizlik, savaş, salgınlar ve Sanayi Devrimi’nin etkileri insanlığın geleceğine ilişkin endişeleri yansıtmaktadır (Akdeniz, 2019: 21).

Distopya terimi, ilk defa 1868’de filozof ve İngiliz Parlamentosu’nda yer alan John Stuart Mill (1806-1873) aracılığıyla Avam Kamarası’ndaki konuşmasında dile getirmiştir. Distopya terimi ütopyanın sunduğu umut verici düzenin topluma eşitlik ve refah getirmeyeceğini göstermek için, ‘iyi yer’ ifadesine karşılık ‘kötü yer’ ifadesiyle tanımlanmıştır. Etimolojik açıdan distopya, Yunanca’da ‘kötü’yü ifade eden dys-/dis- önek ile ‘yer’ ifadesindeki topos sözcüğünden türetilmiştir (Kavas, 2020: 74). Distopya ifadesi ‘anti-ütopya, karşı ütopya, karamsar ütopya, ters ütopya, negatif ütopya, kötü yer kurgusu’ gibi manalarda kullanılmıştır (Atasoy, 2025: 9). Yevgeni Zamyatin’in 1924’te kaleme aldığı *Biz* eseri ilk modern distopik yapıt olarak görülmektedir. Fakat, distopya tanımına bağlı olarak bu alanın tarihini daha gerilere taşımak da olanaklıdır. Buna örnek olarak, H.G. Wells’in 1895’te yazdığı *Zaman Makinesi* adlı yapıtı, farklı sosyal gruplar arasındaki çatışmaları işleyen ‘proletarya distopyası’ biçiminde ele alınmaktadır (Küçükler, 2018: 3).

Distopyalarda kurulan baskıcı sistem, bireyleri üç farklı yönden kopuşa maruz kılmaktadır. Bunlar; bireyin kendi benliğinden uzaklaşması, doğayla olan ilişkilerinin kopması ve kültürel değerlerine yabancılaşmasıdır. Teknolojik gelişmelerin dayattığı mekanik düzen anlayışı, sadece üretim alanında değil, toplumsal düzenin tamamına hâkim olmaktadır. Toplum mekanik bir sistem gibi işlerken, birey duygularından soyutlanarak sadece işlev gören bir araç haline gelmiştir (Kavas, 2020 :90). Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya* isimli eseri, distopya teriminin en çarpıcı örneklerindendir. Eserde savaş, kıtlık ve yoksulluk gibi toplumsal problemlerin olmadığı, insanların adil ve huzurlu yaşadığı bir dünya betimlenmektedir. Ancak bu ideal görünüşün arkasında kültür, aile, sanat ve değerler ortadan kaldırılmış; insanlar yalnızca devlete boyun eğmeye zorlanmıştır. (Akdeniz, 2019: 22). Huxley, teknolojik ve toplumsal gelişmenin insanlar üzerindeki

kısıtlayıcı etkilerini ortaya koyarken, modern toplumlarda hedonizm ve ahlaki yozlaşmanın eleştirisini sunmaktadır. Benzer şekilde, modern toplumların ahlaki çöküşü ele alan bir diğer distopya örneği Ray Bradbury'nin *Fahrenheit 451* (1951) adlı eseridir. Bradbury'nin distopyasında düşünme yetisi kısıtlanmış bireylerin kitapları sistematik olarak imha edilmektedir. Evlerde bulunan geniş ekranlarda ise, bireylerin zihinsel bağımsızlığını ortadan kaldıran manipülatif programlar yayınlanmaktadır (Ağkaya, 2016: 31).

Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sı ve Platon'un *Devlet*'i toplumu hiyerarşik bir düzen olarak tasvir etmektedir. Birey doğduğu andan itibaren belirli bir sınıfa atanmakta ve bu statü yaşamı boyunca etkili olmaktadır. Platon'un *Devlet*'inde sınıf geçişi sınırlı olsa da belirli koşullar çerçevesinde olanaklı kılınmıştır. Huxley'in distopyasında ise uyku eğitimi aracılığıyla bireyler ait oldukları sınıfta mutlu olacak şekilde yönlendirilmekte ve rasyonel temelli katı bir kast yapısı uygulanmaktadır. Bireylerin görev ve sanatları, erken gelişim sürecinde belirlenmektedir. Bu durum, bireysel özgürlüğün gerçek anlamda var olup olmadığı sorusunu kaçınılmaz hâle getirmektedir. Zira idealize edilmiş toplumsal düzeyde birey önceden belirlenmiş kurallar doğrultusunda hareket eden edilgen bir unsura dönüşmektedir. Aynı biçimde, *Devlet*'te birey değil, topluluğun bütünsel çıkarı merkeze alınmaktadır. Dolayısıyla, her iki kurgusal düzende de bireyin özgürlük alanı sınırlı ve tartışmalı bir nitelik göstermektedir (İrkin, 2023: 4). Ütopya ve distopyanın ortak paydası, var olan toplumsal yapıyı eleştirme ama taşır. Farklılaştıkları yön ise, toplumsal yetersizlikleri göstermek üzere tasarladıkları ideal ve karamsar dünya kurgularıdır. Bu açıdan ütopya ve distopya siyasal düzeni değerlendiren yaklaşımlardır. Ütopyalarda, hakikat, güç, kontrol ve toplumsal fayda kavramları sistemin temelini oluşturur. Bu sistemde bazı öğelerin korunması, bazı faktörlerin ise dönüştürülmesi yetki ve gözetim aracılığıyla gerçekleşir. Bu mekanizma, ütopyaların zaman zaman distopyaya dönüşme potansiyelini ortaya çıkarır (Erken, 2022: 32).

Distopyalar, başlangıçta uzak bir geleceğe yönelik gibi görünse de ortaya çıktıkları toplumun siyasi, sosyal ve düşünsel sistemiyle bağlantılıdır. Bu doğrultuda, distopyalar mevcut dünyayı öngörme ve uyardırma güçlü bir etkiye sahiptir (Atasoy, 2020: 7). Huxley ütopyanın öngörülenden daha erken yaşanacağını eserinin önsözünde şu sözlerle ifade eder: *"Her şeyi göz önüne alacak olursak, öyle görünüyor ki Ütopya bize, herhangi birimizin yalnızca on beş yıl önce hayal edebileceğinden çok daha yakınmış. O zamanlar, bunu gelecekte altı yüzyıl sonraya atmıştım. Bugün tek bir yüzyıl içinde bütün bu dehşet üzerimize çökebilecek gibi görünmektedir"* şeklinde aktarmaktadır (Huxley, 2013: 15).

Diğer önemli distopyalardan biri George Orwell'in (1984) *Bin Dokuz Yüz Seksen Dört* başlıklı eseridir. Orwell'in tasarladığı distopyada otorite ve hakikat ilişkisi ön plana çıkar. Bu distopyada tüm hakikat Parti aracılığıyla tespit edilmektedir. Parti'nin mottosu: *"Savaş Barıştır- Özgürlük Köleliktir- Cehalet Güçtür"* biçiminde ortaya konmuştur. İnsanların düşünmesinin kısıtlanması, aynı Huxley'in distopyasında olduğu gibi görülmektedir. Hakikat Parti aracılığıyla belirlenmiş, bağımsızlık ise sadece sıkı kanunlara tam bağlılıkla sağlanabilir. Dolayısıyla insan düşünmekten ne kadar uzak durursa, refah ve hürriyet duygusu o kadar artar (Ağkaya, 2016: 32).

Distopya anlayışı, kaygı, tehdit ve uyarıcı öğeler barındırmaktadır. Bu nitelikler, bireyin egosantrizmi ve kendini tanrı gibi algılama isteğiyle birleştiğinde kötümser gelecek senaryolar ortaya çıkar. Bu duruma ortam hazırlayan bir diğer durum ideolojik ve teknolojik gelişmelerdir. Sözü edilen gelişmeler bir taraftan modern ifadelerle desteklenirken, diğer taraftan amaç ve değerden mahrum bir dünya oluşturmaları sebebiyle eleştirilmektedir. Fakat burada asıl belirtilmesi gereken husus, distopya yaratıcılarının ilerlemenin esasındaki temel ilkeleri değil, bu temel ilkelerin birey tarafından hatalı ve kötüye kullanılmasını eleştirmeleridir (Erkmen, 2008: 97).

Genel olarak, distopyalar iki temel eksen üzerinde şekillenmektedir. Bunlardan ilki baskıcı bir devlet düzeni, ikincisi ise özgürlüğü arayan ve ahlaki değerlerle yüzleşen bireydir (Akyüz, 2022: 223). Aydınlanma anlayışına göre birey akıl ve teknolojinin öncülüğünde özgürleşerek modernleşme sürecine ulaşacaktır. Fakat mevcut durumda akıl, özünü tüketen ve egemenliğin bir vasıtası olarak işlev görmektedir. Bu bağlamda özünü gerçekleştiremeyen birey, teknolojik toplumun baskıları altında sınırlı bireysel kimliğini kaybetmiştir. Öngörülen özgürlük sağlanamamış, bilimin ilerlemeci kuvveti ise yıkıcı çatışmalarda kendini göstermektedir (Ağkaya, 2016: 34). Ütopya yapıtlarında, devlet ve birey arasındaki gerilim, Foster'in makine simgesiyle yansıtılmaktadır. *"Makinayı yarattık ki isteğimizi yapsın diye, ama bugün ona isteğimizi yaptırıyoruz. Makine bizi mekân algısından ve dokunma duyusundan yoksun kıldı. Tüm insan ilişkilerini bir belirsizlik içine itti, sevgiyi şehvetin bir eylemi durumuna indirgedi. Bedenlerimizi ve istençlerimizi felç etti. Şimdi de bizi kendisine tapınmaya zorluyor. Makine gelişiyor ama istediğimiz çizgide değil. Makine ilerliyor ama bizim amacımız yönünde değil. Biz ancak makinenin kan damarlarındaki yuvarlar gibi yaşıyoruz"* (Bezel, 1984: 88). İnsanlığa temin edilen makineler, distopyacı bakış açısıyla insanoğlunun çöküşüne neden olur. Sonuç olarak insan kendi ürettiği makinelerin kontrolü altında kalır ve onlara boyun eğmektedir.

Bu olumsuz bakış açısı günümüzde de etkisini sürdürmektedir. Bireylerin gitgide izole olduğu toplumlarda dijital yaşam öne çıkmakta ve bu durum ‘‘ütopyaların sonu mu geliyor?’’ sorusunu tartışmaya açmaktadır. Bireyler var oldukça idealler yok olmaz; sadece yön değiştirir. Ütopyalar da bu değişimden dolayı yeniden şekillenir ama ortadan kalmaz (Küçükcoşkun, 2006: 22-23).

SONUÇ

Ütopya ve distopyaların tarihsel gelişimi incelendiğinde iki tür arasındaki farklılığın geç bir zamanda ortaya çıktığı görülmektedir. Olumlu ütopya olarak adlandırılan ütopyaların tarihi Helenistik çağlara kadar uzanmaktadır. Olumsuz ütopya olarak adlandırılan distopyalar ise modern çağın incelenmeye başlandığı evrede belirginleşmiştir. Distopyaların ütopyalara kıyasla daha sonraki evrelerde görülmesinin sebepleri konusunda farklı görüşler bulunmaktadır. Ütopya ve distopyaların açığa çıkan ortak özellikleri ise modern çağda yaşanan yoğun bilimsel ve teknolojik gelişmelerin getirdiği olumsuz etkilerdir. Yoğun ve hızlı gelişmeler, toplumsal faziletlerin göreceli bozulmasına sebep olmuştur. Ütopyalar, var olan toplumsal bunalıma farklı yöntemler sunarken; distopyalar, bunalımın yol açtığı toplumsal tabloyu sunmaktadır.

Ütopya metinlerinde toplumsal düzen ve etik değerlerin değişen sosyal yapıya bağlı olarak yeniden yapılandığı görülür. Sosyal olarak izole olmuş bireyin tekrar topluma katılımı vurgulanmaktadır. Her bireyin ait olduğu topluluk vardır. Fakat modern çağda tek başına kalan birey etik değerlerini ve aidiyet duygusunu kaybedebilir. Distopyalarda ise güçlü merkezi otoriteler ve katı denetim mekanizmalarıyla yapılandırılmış toplumlar ön plana çıkar. Bireyler sosyal hiyerarşi içinde konumlanmış ve kimliklerinden uzaklaşmıştır. Devlet, toplumun faydasına hizmet ettiğini savunurken, teknoloji yönetimin en güçlü denetim aracı olarak işlev görmektedir. Bu baskıcı düzenlemelere rağmen insanın refah ve mutluluk arayışı devam etmektedir. Distopik eserlerdeki bu temel yapılar, insanın kimlik, özgürlük ve mutluluk gibi evrensel değerlerle olan bağını ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak, yapılan çözümlemeler bu çalışmanın, adalet, özgürlük ve eşitlik kavramlarının ütopya ve distopya çerçevelerinde ortaya çıkan sorunları sistematik bir biçimde ortaya koyduğunu göstermektedir. Ahlaki değerlerin bireysel ve toplumsal düzeydeki tezahürleri arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Toplumsal bağlama aktarılmaları durumunda, bu değerler ne tamamen kusursuzlaşabilir ne de ideal biçimde gerçekleştirilebilir. Ütopya ve distopya metinleri, onları üreten kuramcılarının öznel perspektiflerini yansıtır; bu nedenle her zaman çeşitli perspektifler tarafından yetersiz, tartışmalı veya olumlu bulunabilir. Ütopya ve distopya kuramında öncü yazarlar, metinlerinde güçlü bir analitik kapasite sergilediklerinden, eserleri felsefi açıdan ele alınmalı ve öne sürdükleri tezlerin geçerliliği sistematik biçimde değerlendirilmelidir.

KAYNAKÇA

- Ağkaya, O. (2016). Ütopya ve distopya: Siyasetin edebiyat üzerindeki etkisi. *Celal Bayar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(04).
- Akdeniz, S. (2019). More’un Ütopya’sı ve Huxley’in Cesur Yeni Dünya’sı Ekseninde, Etik Açısından Ütopya ve Distopya Karşılaştırması. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Akyüz, Y. (2022). Distopyalarda Ahlakın Devlet Düzenindeki Yeri. *Kilitbahir*, (20).
- Atasoy, E. (2020). Distopik Kurgu ve Ümitvar Distopya Bağlamında Ütopyacılık Geleneği. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 19(3).
- Atasoy, E. (2025). Gelecek Tahayyülleri: Dünyada ve Türkiye’de Ütopya ve Distopya Çalışmaları. *ViraVerita E-Dergi*, (21).
- Avcı, M. (2021). Ütopya İçinde Distopya: Herbert George Wells’in ‘Zaman Makinesi’. *Temaşa Erciyes Üniversitesi Felsefe Bölümü Dergisi*, (16).
- Bezel, N. (1984). *Yeryüzü Cennetlerinin Sonu: Ters Ütopyalar*. İstanbul: Say Yayınları.
- Bloch, E. (2007). *Umut İlkesi* (Cilt 1; T. Bora, Çev.). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Campanella, T. (2016). *Güneş Ülkesi* (S. Bağdatlı, Çev.). İstanbul: Say Yayınları.
- Cevizci, A. (2014). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Erken, K. (2022). *Postmodern hakikat eleştirisi bağlamında ütopya ve distopya arasındaki döngüsel ilişki*. Trakya Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Erkmen, N. M. (2008). “Toplumsal Değişim ve İletişim Eleştirisi Olarak Ütopya ve Karşı-Ütopya: Aldous Huxley’in ‘Cesur Yeni Dünya’ Romanı Üzerine Bir İnceleme.” *Yüksek Lisans Tezi*, Ege Üniversitesi, s.1.

- Farabi. (2001). *El-Medinetü'l-Fazıla* (N. Danışman, Çev.). Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Huxley, A. (2013). *Cesur Yeni Dünya* (Ü. Tosun, Çev.) İstanbul: İthaki Yayınları.
- İrkin, S. (2023). *Ütopya ve distopyalarda insan özgürlüğü sorunu: Devlet ve Cesur Yeni Dünya örneği*. Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Jameson, F. (2005). *Ütopya Denen Arzu: Geleceğin Arkeolojisi* (F. B. Aydar, Çev.). İstanbul: Metis Yayınları.
- Kavas, F. (2020). *Çağdaş Sanatta Ütopya ve Distopya*. Ankara: İKSAD Yayıncılık.
- Kılıç, E. (2022). *Ahlak ve Medeniyet: Ralph Barton Perry'nin Ahlaki Medeniyet Teorisi*. Elis Yayınları.
- Kumar, K. (2005). *Ütopyacılık* (A. Somel, Çev.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Küçükcoşkun, Y. (2006). *1980-2005 Dönem Türk Edebiyatında Ütopik Romanlar ve Ütopyanın Kurgusu* (Doctoral Dissertation SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü).
- Küçükler, S. K. (2018). Distopyalarda Toplumsal Belleğin Kontrolü. [Bildiri sunumu]. İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Öğrenci Temsilciliği Öğrenci Kongresi, İstanbul, Türkiye.
- More, T. (2011). *Utopia* (S. Özden Kırımlı, Çev.). İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2014). *Devlet* (S. Eyüboğlu & M. A. Cimcoz, Çev.). İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yıldırım, S. (2018). Ütopya ve Distopya'dan Sosyal Gerçekliğe: Cinsiyetin Tüketimi. *PESA Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(4).